

Út a megbékéléshez

A cím alapján lehetne ez a könyv egy nagyon várt politikai vitairat is, de ne okozzon csalódást a megjelenteknek, ha mégsem egy politikai programot vesznek kézbe, hanem egy igen igényesen megírt társadalomtudományi munkát. Ha nem is politikai vitairat bemutatására vállalkoztam, mégsem titkolhatom azt, hogy szeretném, ha Magyarországon minél több politikus megismerné e monográfia tárgyát képező, a konfliktusok békés, erőszakmentes feloldására hivatott helyreállító filozófiát. Ennek a módszernek a hazai alkalmazása a politikai erőterben kialakult feszültségeket jelentős mértékben oldaná.

A szerző a most megjelent monográfiában bemutatja a helyreállító igazságszolgáltatás szemléletét, a gyakorlati alkalmazás alapelveit, modelljét és nem utolsósorban átfogó elemzéssel hiteles képet ad e módszer alkalmazásának első hazai tapasztalatairól. Fellegi Borbála igaz híve a helyreállító igazságszolgáltatásnak, bízik abban, hogy e szellemben megújulhatnak a szolgáltató intézmények, ugyanakkor elmondja e módszer alkalmazásának korlátait is. Kritikus elemzőként végzi el a nemzetközi és a hazai gyakorlat bemutatását. Úgy végzett alapos kutatóként elemzést, hogy a gyakorlatban ki is próbálta, meg is tapasztalta a vizsgált módszerben lévő lehetőségeket. Ezért könyve nemcsak kiváló társadalomtudományi munka, hanem kézikönyv is azok számára, akik mostanában szembesülnek a helyreállító igazságszolgáltatással kapcsolatos új szakmai feladataikkal, vagy akik módszertani segítségre várnak személyes vagy közösségi konfliktusaik megoldásában.

A szerző jó helyen és jó időpontban írta meg ezt a testes monográfiát. Napjainkban a globális társadalmak egyre eszköztelenebbek

a társadalom normális működésével amúgy együtt járó konfliktusok feloldásában.

Ez a felismerés a társadalomtudományokra, különösen a kriminológiára hatott ösztönzőleg. A XX. század közepén a hagyományos közösségi kultúrákban megkezdődtek a kutatások. Új-Zéland, Ausztrália, Dél-Amerika, Afrika őslakossága körében vizsgálták azokat az általuk használt konfliktusfeloldó módszereket, amelyek kiegészíthetik vagy pótolhatják a modern civilizációban intézményesült, de eredeti funkcióikra mára már alkalmatlanná vált, vagy kevésbé hatékony intézmények működését. E kutatások elsődleges célja az igazságszolgáltatás, ezen belül a büntető igazságszolgáltatás megreformálása volt. A helyreállító igazságszolgáltatás modellje azonban mára már sikeres módszerek bizonyult arra is, hogy a hagyományos közösségben működő, a jóvátételt célzó közvetői eljárásokat, a konfliktusok erőszakmentes feloldásának módszerét a békés társadalmi együttélést szolgáló szinte minden szakpolitikában és a természetes közösségek működésének segítésében hasznosítsák.

A posztmodern társadalmat elemző szakemberek jelentős része magukban a konfliktusokban, azok mennyiségi, minőségi változásaiban véli felfedezni a jelenkori civilizáció válságát. Ralp Dahrendorf szerint azonban a társadalomban nem a konfliktusok jelenléte, hanem azok hiánya a meglepő. Szerinte a konfliktusok feloldásában érlelődhetnek ki magának a válságnak a kezelésére alkalmas újszerű, hatékony megoldások. Azt sem kell feltételeznünk, hogy a konfliktusok mindig erőszakosak és kontrollálatlanok. Szerinte a konfliktusokat átmenetileg el lehet nyomni, szabályozni lehet, kanalizálni, ellenőrizni. E társadalmi modell eszköztárához a változáson és a konfliktuson kívül hozzátartozik a kény-

szer gondolata is. És, teszi hozzá, a konfliktust a változás hajtóerejének ugyanúgy azt is mondhatjuk, hogy az, ami a társadalomban ében van, konfliktusokat (Ralf Dahrendorf: *Az erőszak kivezető ösvények. A szociológiai irányzatához.* 1974-ben németül cikk. In: Felkai Gábor – Németi P. [szerk]: *Szociológiai irányzatok Magyarországon.* Új Mandátum Kiadó, 2004 [123.]). A helyreállító igazságszolgáltatás szemlélete számol a társadalmi konfliktusok folyamatos konfliktusával és számukra az együttműködés elterjesztését, de az erőszakot mégis kényszerrel. Ezt a szemléletet és a gyakorlati megvalósítást mutatja meg Fellegi monográfiájában.

Egy-egy kultúrában azonban nem lehet sikeresen alkalmazni a helyreállító igazságszolgáltatási eljárásokat, ha a közvetítői módszerek, a jóvátételi eljárások módja illeszkedik, illetve illeszkedik ahhoz a hétköznapi kultúrához, amely az emberi kötelekben, kapcsolatokban büntetés és jutalmazás szokásait mányosan beletartozik. Elismerjük, büntetünk a családban, a munkatársi kapcsolatban, az iskolában, általában a tartósabb kapcsolatokban. Egy normálisan működő társadalom kapcsolatrendszerében az erőszak a rosszállás kényes egyensúlyát fenntartó csatlakozásokat tartós kötelekké fűzi. Büntetés és a jutalmazás kényes egyensúlyában azonban már a szolgáltatások is megromlik, a hatósági eljárások megszűnnek, az igazságszolgáltatásról már nem is beszélhetünk. A társadalmi munkamegosztás kialakításáról viszont ugyanis az igazságszolgáltatás is

szer gondolata is. És, teszi hozzá, ahogyan a konfliktust a változás hajtóerejének nevezzük, ugyanúgy azt is mondhatjuk, hogy a kényszer az, ami a társadalomban ébren tartja a konfliktusokat (Ralf Dahrendorf: *Az utópiából kivezető ösvények. A szociológiai elemzés új irányzatához*. 1974-ben németül publikált cikk. In: Felkai Gábor – Némedi D. – Somlai P. [szerk]: *Szociológiai irányzatok a XX. században*. Új Mandátum Kiadó, 2000. 117–133. [123.]). A helyreállító igazságszolgáltatás szemlélete számol a társadalmi kötelékben élők folyamatos konfliktusaival, és biztosítja számukra az együttműködésükhöz nélkülözhetetlen, de az erőszakot mégis kerülő szelíd kényszert. Ezt a szemléletet és az annak alapján kialakult gyakorlati megoldásokat ismerhetjük meg Fellegi monográfiájában.

Egy-egy kultúrában azonban csak akkor lehet sikeresen alkalmazni a helyreállító igazságszolgáltatási eljárásokat, ha a finom közvetítői módszerek, a jóvátételi eljárások, a jóvátétel módja illeszkedik, illetve illeszkednek ahhoz a hétköznapi kultúrához, amely az emberi kötelékekben, kapcsolatokban a büntetés és jutalmazás szokásvilágába hagyományosan beletartozik. Elismerünk, jutalmazunk, büntetünk a családban, a baráti körben, a munkatársi kapcsolatban, az óvodában, az iskolában, általában a tartósabb emberi kapcsolatokban. Egy normálisan működő társadalom kapcsolattrendszereiben az elismerés és a rosszállás kényes egyensúlya az emberi kapcsolatokat tartós kötelékké formálja. A büntetés és a jutalmazás kényes egyensúlya azonban már a szolgáltatások világában megbomlik, a hatósági eljárásokban átrendeződik, az igazságszolgáltatásban pedig e ketősségről már nem is beszélhetünk. A társadalmi munkamegosztás kialakult rendje szerint ugyanis az igazságszolgáltatás feladata a

felelősség megállapítása és a szankciók alkalmazása. Itt már olyan jelentőségű konfliktusok megoldása a feladat, amelyekhez a társadalom zavartalan működése érdekében az állami hatalom garanciákhoz kötött gyakorlására és szakértelemre van szükség.

Alapvető kérdés persze az, hogy a posztmodern civilizációban a konfliktusok kezelésében nem alakult-e ki az állami „túlhatalom”? Az állami bürokrácia a modern civilizációban nem fosztotta-e meg fokozatosan a kisközösségeket azoknak a konfliktusoknak a belső rendezési lehetőségétől, jogától, amelyek megoldására a hagyományaik szerint – a társadalmi rend sérelme nélkül – maguk is képesek lennének? A helyreállító igazságszolgáltatás szemléletével ismerkedve ezekre a kérdésekre is választ kap az olvasó.

Napjainkban a büntető igazságszolgáltatás több szempontból válságos helyzetben van. A társadalmi elvárásoknak megfelelő működéséhez igen gyorsan reagáló bűnüldözésre és közbizalmat élvező, következetes és átlátható büntető ítélkezésre lenne szükség. A demokratikus jogállamot többek között arról lehet felismerni, hogy a bűnelkövetőket belátható időn belül, igazságos és méltányos büntetésben részesítik, a bűncselekmények áldozataival pedig mind az állam, mind a társadalom szolidaritást tanúsít. A hatékony büntető igazságszolgáltatásnak azonban az előbb említettek mellett arra is képesnek kell lennie, hogy a bűncselekményben manifesztálódott drámai feszültséget oldja, mégpedig az elkövetőben, a sértettben és a megsértett közösségben egyaránt. A hazai büntető igazságszolgáltatás képviselői körében az uralkodó álláspont az – és ezt a szerző adatai is bizonyítják –, hogy az ítélkezés, az ítélet nem hathat az érintettek érzelmeire. A büntetőügyekben eljáró hatóságoknak, az ügyészé-

geknek és a bíróságoknak viszont szem előtt kellene tartaniuk azt, hogy minden emberi magatartás, így a bűncselekmény elkövetése is racionális és egyben érzelmileg motivált viselkedés. A szenvedély, a megaláztatás, az iszonyat, a düh, a bosszúvágy, a szorongás vagy a gyűlölet egyaránt lehet a bűncselekmény forrása és eredménye, egyszerre jellemezheti az elkövetőt és az áldozatot, valamint mindkettőt közvetlen környezetét, az őket körülvevő embereket. A büntetőpolitika mellőzhetetlen feladata ezeknek az érzelmeknek a „karbantartása”, a drámai feszültség levezetése, a követendő erkölcsi értékek megerősítése, a sértett és a megsértett közösség kiengesztelése. Az érzelmi hatásoktól mentes, tisztán célszerűségi szempontokra épülő büntetést aligha követi a megbánás, a büntudat kialakulása. Az ilyen szankció nem ébreszti fel az elkövető rossz lelkiismeretét, és nem alakulhat ki a sértettel való szolidaritása sem. A fel nem oldott konfliktus viszont károsítja a közösségek „kötőszövetét”, hatásukra sérül maga a közösség is. A kölcsönös megegyezésen alapuló erkölcsi, anyagi vagy akár csak szimbolikus jóvátétel (bocsánatkérés) ered-

ménye jó esetben akár a megbocsátás is lehet. Ez a fogalom lassan már a közbeszédből is eltűnik. A megbocsátás eredményeként viszont esély van arra, hogy mind a sértett, mind az elkövető a társadalom, a közösség teljes jogú tagjaként folytathatja az életét.

Magától értetődik, hogy a szerző által bemutatott mediáció alkalmazására nem minden büntetőügyben kerülhet sor, és a helyreállító igazságszolgáltatás sem alternatívája, hanem kiegészítő eleme lett a hagyományos igazságszolgáltatásnak. Mégis mindannyian, akik szorgalmaztuk annak hazai alkalmazását, azt várjuk, hogy a büntető eljárásban és a büntetés-végrehajtásban érintett hatóságok szemlélete változni fog, és a tevékenységük iránti közbizalom növekszik. Ennek a reménynek a valóra váltásában Fellegi Borbála most megjelent munkájának is jelentős szerepe van. (*Fellegi Borbála: Út a megbékéléshez. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon. Budapest: Napvilág Kiadó, 2009, 380 p.*)

Gönczöl Katalin

kriminológus, egyetemi tanár
ELTE Állam és Jogtudományi kar

Feltárul a Világegyetem

A *Természet Világa* 2009. évi I. különszámában valóban feltárul a Világegyetem – ahogyan ezt a lap címe is sugallja. 2009-ben ünnepelte a világ a Csillagászat Nemzetközi Évét. Volt is ok az ünneplésre, hiszen Galilei négyszáz évvel ezelőtt fordította először a csillagos ég felé teleszkópját, örökké megváltoztatva ezzel az Univerzumról, a minket körülvevő világról vallott ismereteinket.

Ám a különszám olvasója mégsem emlékkötetet tart a kezében. A *Feltárul a Világegyetem* nem Galilei életét és felfedezéseit

mutatja be 96 színes oldalán, noha a nagy tudósról természetesen több cikk is megemlékezik. A kiadó elsődleges célja a Galilei óta eltelt négy évszázad fejlődésének nyomon követése, s a csillagászat tudománya jelenlegi legnagyobb kihívásainak bemutatása. Így bár az apropót a négyszáz évvel ezelőtti események adják, a különszám naprakész információkkal szolgál, miközben a csillagászat egyes területeit összefoglaló módon is bemutatja.

Az első két cikk Galilei életét, felfedezéseit, azok jelentőségét mutatja be (Vekerdi László és Horvai Ferenc tollából). Ezután Galileo Galilei *Csillaghírnök* című művének